

יוסי ישי

מנכ"ל משרד החקלאות ופיתוח הכפר

הנחת קטע מצינור המוביל הארצי סמוך לעילבון בשנת 1959 | באדיבות ארכיון הצילומים של קק"ל

[תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא](#)

ניהול ושימור המשאבים שבבסיס הייצור החקלאי בישראל – מדיניות משרד החקלאות ופיתוח הכפר ופעילותו

גיליון אביב 2013 / כרך 4(1) / חקלאות, קיימות וסביבה 3 בפברואר, 2013

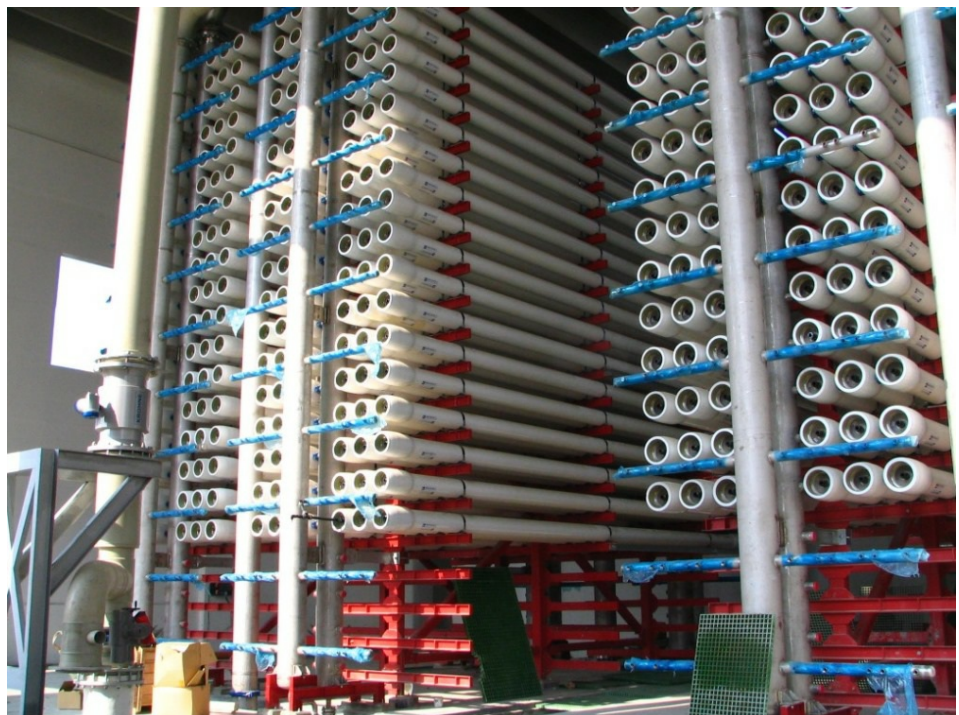
שטחי החקלאות, שהם כ-20% משטחה של ישראל, מורכבים משטחי מרעה, פלחה, גידולי שדה, מטעים, הדרים, ירקות, פרחים ושאר מיני צומח המיועדים לייצור מזון וסביבים. מחציתם של שטחי החקלאות הצמחית מושקים, ומחציתם מבוססים על גשמי החורף. משק החי כולל בקר לחלב, בקר לבשר, עופות, צאן, חזירים ומדגה. ערך הייצור החקלאי בתוצרת חקלאית טרייה במחיר לחקלאי הסתכם בשנת 2010 בכ-25.5 מיליארד ₪ (כ-61% תרומת ענפי הצומח וכ-39% תרומת ענפי החי). האוכלוסייה הכפרית מתפרסת על 952 יישובים כפריים, עם דגש על יישובי הפריפריה.

החקלאות, בהיותה מבוססת על אמצעי ייצור כמו קרקע, מים, אוויר ומגוון ביולוגי מחד גיסא, ובהיותה מבוססת על תהליכים ביולוגיים בצומח ובחי מאידך גיסא, משיקה לטבע ולסביבה (מושפעת ומשפיעה). כדי לתת מענה להיבטים החברתיים, הכלכליים והסביבתיים באמצעות חקלאות בת-קיימא, הוגדרו מטרות-העל של חקלאות ישראל: חקלאות מזינה – ביטחון באספקת המזון; חקלאות מיישבת – פריסת ההתיישבות בפריפריה; חקלאות מקיימת. בעשור האחרון וגם בתכניות העתידיות לחמש השנים הקרובות, מתמקדת מדיניות המשרד בפיתוח, בהכוונה ובהטמעה של ממשקי חקלאות שמקטינים השפעות שליליות על הסביבה, ומעודדת עלויות חיצוניות (externalities) חיוביות ותועלת ציבורית, תוך שמירה על ביטחון באספקת המזון ועל קיום חקלאות מודרנית-כלכלית. כל זאת נעשה בעזרת כלים תכנוניים, השקעות, מערכות ציבוריות של מו"פ והדרכה, תוך שיתוף כל בעלי העניין השונים (חקלאים, צרכנים, כלל הציבור, משרדי הממשלה השונים, רשויות, המגזר השלישי ועוד). להלן תיאור מספר תהליכים ופעולות נגזרות מדיניות שמקדמים את המתואר לעיל:

- **שימור משאב המים** – כדי לקיים ייצור חקלאי מודרני על סף המדבר, כשקיים מאזן שלילי בין כמות המשקעים לבין ההתאדות, השקיה היא כורח המציאות. כמות המים העומדת לרשות הייצור החקלאי מאפשרת השקיה של רק כשליש מהשטח החקלאי. כחלק ממדיניות ומשינויי הקצאה,

חל מעבר משימוש חקלאי במים שפירים בלבד (בשנות ה-60) לשימוש גם במים שוליים (מי קולחים מטוהרים ומים מליחים), שהם כיום יותר מ-60% ממי ההשקיה בישראל. בזמן עלתה התפוקה החקלאית למ"ק מים פי ארבעה. יעילות השימוש במים בחקלאות ישראל (ובהתבסס על מים שוליים) היא מהגבוהות בעולם (ובהשוואה למדינות ה-OECD).

- **שימור משאב הקרקע** – ממשקי ייצור חקלאי צמחי ואינטנסיבי גרמו עם השנים לתהליכי דלדול פוריות הקרקע (מבחינה פיזית וכימית). משרד החקלאות מוביל מדיניות שמעודדת עיבוד משמר קרקע (אפס עיבוד, מינימום עיבוד, ניקוז, צמחי כיסוי), מעודדת ממשקים תומכי פוריות קרקע המקדמים את שימור משאב הקרקע, ותומכת בהם.
- **הפחתת השימוש בחומרי הדברה** – מדיניות מכוונת לממשקי ייצור מופחתי חומרי הדברה, כמו עידוד השימוש בזבובים מעוקרים (זמ"ר, Sterile Insect Technique – SIT), למשל במקרה של פריזבוב ים תיכוני; שימוש במלכודות למשיכת פריזבוב ים תיכוני ולקטילתו; שימוש באויבים טבעיים ובמערכות ניהול אזוריות לממשקי הדברה משולבת; הטמעת ממשקי תברואה במטעים ובפרדסים; שימוש בתנשמות לבקרת אוכלוסיות נברנים.
- **רפורמות סביבתיות בענפי החי** – רפורמות אלה נועדו להתאים את הממשקים בענפי החי לדרישות הסביבה, לבריאות הציבור, לבריאות המקנה ולרווחת בעלי החיים. מטרתן היא מניעת זיהום והשלכות סביבתיות שליליות מצד אחד ושמירה על רווחת החי מצד שני. חלק מהן הסתיימו (רפת החלב), חלק מהן בשלבי ביצוע (לולי הטלה) וחלק מהן עדיין בשלב תכנוני (חזיריות, מדגה). עם סיום הרפורמה ברפת החלב פסק לחלוטין הזיהום הסביבתי מרפתות החלב. הרפת בישראל היא כיום "רפת בועה", שכל השפכים, הזבל והתשטיפים נאספים ומטופלים בה. מהלך זה הוא תוצאה של שיתוף ושילוב כוחות של כל בעלי העניין, כולל החקלאים, ונשיאה מאוזנת בנטל הכלכלי (השקעה ואחזקה).
- **שמירה על שטחים פתוחים** – תמיכות בגידולי בעל, בגידולים בשטח הפתוח ובבקר בשטחי מרעה.
- **ייצור אנרגיה חלופית** – בגולן, בעמק חפר ובבאר טוביה הוקמו מתקנים לייצור גז מתאן מזבל פרות, המרכזים את התשטיפים ואת זבל הבקר ממאות רפתות בתחומם לייצור גז מתאן. נוסף על כך, בשטח נרחב של גגות מבני חקלאות (רפתות, לולים וכן הלאה) הוצבו מתקנים פוטו-וולטאיים לייצור חשמל מאנרגיית השמש.
- **פעולות אקולוגיות נוספות** – טיפול מרוכז לאיסוף ולכליוי כל פגרי בעלי החיים במתקן כילוי מרכזי מפותח; האכלת העגורים בעמק החולה; עידוד ריסוק גזם מטעים והשאת רסק הגזם במטע כחלופה לשרפתו; פעולות לאכלוס דגיגים בכינרת להעשרת הדגה; פעולות להשבחת הדגה ולהקטנת עומס הדיגי בים התיכון; טיפול בקומפוסטציה של זבל בקר ועוף וייעודו לדשן אורגני להעשרת הקרקע והצומח ועוד.

ממברנות במתקן התפלה בפלמחים | צילום: אילן מלסטר, המשרד להגנת הסביבה

ולהכוונת החקלאות הישראלית לחקלאות מקיימת, המשתמשת במשאבי הטבע והסביבה ביעילות מרבית. בד בבד, יושקע מאמץ בחמש השנים הקרובות גם בהטמעת העלויות החיצוניות החיוביות והתועלת הציבורית של החקלאות הישראלית – ערכן, חשיבותן ותרומתן – בקרב בעלי העניין השונים.

לחקלאות ישראל תרומה אסטרטגית לקיומה של המדינה. ישראל היא מדינה על סף המדבר, מרוחקת ממרכזי אספקת המזון של העולם המפותח, מוקפת בסביבה גאופוליטית בעייתית, וסובלת ממחסור חמור בקרקע ובמים הדרושים כדי להבטיח את המזון הבסיסי לאוכלוסייה. חקלאות ישראל עושה שימוש מושכל ומיטבי במים שוליים, מספקת לאוכלוסייה מזון איכותי במחיר הוגן, משמשת עוגן לפריסת ההתיישבות בפריפריה, וצובעת את המדבר בירוק.

תכניות משרד החקלאות לעתיד הן:

- התייעלות נוספת בשימוש בגורמי הייצור שבמחסור – קרקע ומים – לשם ייצוב הביטחון באספקת המזון של אוכלוסיית המדינה.
- הגברת יכולת המחזור בענפי החקלאות: שימוש בגזם, בפרש בעלי חיים ובאנרגיית שמש על גגות לייצור אנרגיה.
- קידום ועידוד חקלאות בשטחים פתוחים באזורים צפופי אוכלוסין כקריאות ירוקות.
- עידוד חקלאות אקולוגית בפרוטוקול ייחודי באזורי שימור ובמרחבים ביוספריים תוך הגנה על המגוון הביולוגי ועל הסביבה.
- גיבוש מדיניות להכרת התמורה המגעת לחקלאות בשל התועלת הציבורית והאקולוגית הנובעת מפעילותה.
- טיפול בפסולת תקלאית והפיכתה מגורם מזהם לגורם תורם.
- הקטנת השימוש בחומרי הדברה ודישון.